

GIA TRỊ VÀ SỨC SỐNG BỀN VỮNG CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN

CƠ SỞ KHÁCH QUAN CỦA SỰ HÌNH THÀNH TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ ĐỔI MỚI

Hoàng Anh¹

¹ Phó giáo sư, tiến sĩ, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh.

Email: hoanganhqlkh@gmail.com

Nhận ngày 15 tháng 7 năm 2017. Chấp nhận đăng ngày 30 tháng 8 năm 2017.

Tóm tắt: Chủ tịch Hồ Chí Minh - nhà cách mạng đổi mới và sáng tạo, người kiến tạo con đường phát triển mới cho cách mạng Việt Nam, nhà lý luận thiên tài trong việc vận dụng và phát triển sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin vào điều kiện cụ thể của cách mạng Việt Nam. Bài viết bước đầu xây dựng khái niệm tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới và khái quát những cơ sở khách quan của sự hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới: *Một là*, kế thừa, tiếp thu những bài học cải cách, đổi mới từ trong lịch sử dân tộc Việt Nam; *hai là*, tiếp thu giá trị tinh hoa của những tư tưởng canh tân, đổi mới của một số nhà tư tưởng phương Đông và phương Tây; *ba là*, kế thừa và tiếp thu trực tiếp chủ nghĩa Mác - Lênin về tư tưởng đổi mới.

Từ khóa: Tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới, cơ sở khách quan của sự hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới.

Chủ tịch Hồ Chí Minh là một trong những nhân vật kiệt xuất của thế giới trong thế kỷ XX. Người là sự hội tụ của tinh hoa, khí phách dân tộc Việt và trí tuệ, lương tri của thời đại. Người để lại cho nhân loại một di sản quý giá, trong đó tư tưởng đổi mới và phát triển là nền tảng. Tư tưởng về đổi mới được thể hiện từ việc lựa chọn con đường mới cho cách mạng Việt Nam đến việc xây dựng Đảng Cộng sản Việt Nam, Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa (Nhà nước Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Việt Nam hiện nay), nền kinh tế mới, nền văn hóa, giáo dục, con người mới,... Việc khai thác, nghiên cứu và vận dụng di

sản phong phú của Người vào công cuộc đổi mới đất nước hiện nay là nhiệm vụ hàng đầu của những người làm công tác nghiên cứu lý luận. Bởi vậy, nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới nói chung và phân tích cơ sở khách quan của sự hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới nói riêng có giá trị quan trọng về lý luận và thực tiễn.

1. Khái niệm tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới

Chủ tịch Hồ Chí Minh đã sử dụng từ rất sớm thuật ngữ “đổi mới” trong quá trình lãnh đạo cách mạng giành độc lập dân tộc và xây dựng Nhà nước Việt Nam kiểu mới. Trong sự nghiệp cách mạng đổi mới toàn

điện, Người nhân mạnh, chủ thể chính là nhân dân. Người khẳng định: “Công cuộc đổi mới, xây dựng là *trách nhiệm của dân*” [1, tr.232]. Đây chính là sự kế thừa, vận dụng quan điểm quần chúng làm nên lịch sử, sáng tạo ra lịch sử của chủ nghĩa Mác – Lênin vào thực tiễn cách mạng Việt Nam của Hồ Chí Minh. Vì vậy, Người luôn nhấn mạnh sự cần thiết phải không ngừng đổi mới nhận thức của đội ngũ cán bộ, đảng viên để phản ánh đúng tình hình thế giới, tình hình trong nước vốn không ngừng biến đổi và quan trọng là đủ tâm, đủ tầm lãnh đạo nhân dân làm cách mạng. Người viết: “Thế giới ngày ngày đổi mới, nhân dân ta ngày càng tiến bộ cho nên chúng ta phải tiếp tục học và hành để tiến bộ kịp nhân dân” [2, tr.377]. Đổi mới, theo quan điểm của Người, có thể bước đầu khái quát ở một số điểm cơ bản sau:

Một là, đổi mới là sự biến đổi theo chiều hướng tích cực, là sự thay thế cái cũ (lạc hậu, lỗi thời, thậm chí phản động, cản trở sự phát triển) bằng cái mới (tiến bộ, lành mạnh, phục vụ cho sự phát triển chứ không phải cái mới bất kỳ). Đây chính là tư duy biện chứng, bởi nếu chỉ hiểu giản đơn cũ là xấu, mới là tốt thì không hoàn toàn chính xác. Người luôn căn dặn cái gì cũ mà xấu thì phải bỏ, cái gì cũ không xấu mà phiền phức thì phải sửa đổi cho hợp lý, cái gì cũ mà tốt thì phải phát triển thêm. Và, “cách mệnh là phá cái cũ đổi ra cái mới, phá cái xấu đổi ra cái tốt” [3, tr.284].

Hai là, đổi mới đề thẳng sức ý của thói quen lạc hậu, của tập quán cũ đã tồn tại dai dẳng trong lối suy nghĩ và cách làm của người dân Việt Nam từ lâu. Thói quen và

truyền thống lạc hậu là một trong những vật cản lớn trên con đường xây dựng chủ nghĩa xã hội. Đây chính là “cuộc chiến đấu chống lại những gì đã cũ kỹ, hư hỏng, để tạo ra những cái mới mẻ, tốt tươi” [4, tr.617].

Ba là, đổi mới là xây dựng một phương thức sống mới, đáp ứng nhu cầu của thực tiễn xã hội và của sự phát triển. Về vấn đề này, Hồ Chí Minh viết: “Khi trước nhà nào lo làm nhà nấy, làm thế nào cũng được. Nhưng bây giờ không phải như thế. Bây giờ mình phải đổi mới nông thôn” [5, tr.255]. Trong tư tưởng Hồ Chí Minh, đổi mới và phát triển là những khái niệm rất gần gũi, đôi khi được hiểu như nhau. Trong Báo cáo tại Hội nghị Chính trị đặc biệt năm 1964, Người viết: “Trong 10 năm qua, miền Bắc nước ta đã tiến những bước dài chưa từng thấy trong lịch sử dân tộc. Đất nước, xã hội, con người đều đổi mới” [6, tr.275].

Từ những nghiên cứu bước đầu, có thể khái quát *tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới là hệ thống các quan điểm khoa học, cách mạng được kế thừa từ những giá trị canh tân, đổi mới trong truyền thống dân tộc, nhân loại, trực tiếp là kế thừa từ chủ nghĩa Mác – Lênin. Đó là các quan điểm về con đường cứu nước mới, xây dựng Đảng, xây dựng nhà nước kiểu mới, nền kinh tế, văn hóa, giáo dục, con người Việt Nam mới nhằm mục tiêu xây dựng Việt Nam trở thành một quốc gia độc lập, tự cường, tiên tiến và phát triển.*

2. Hồ Chí Minh kế thừa, tiếp thu những bài học cải cách, đổi mới từ trong lịch sử dân tộc Việt Nam vào quá trình xây dựng tư tưởng đổi mới

Lịch sử dân tộc Việt Nam là lịch sử biện

chúng của quá trình dựng nước và giữ nước. Văn hóa Việt Nam luôn được bổ sung, hoàn thiện và phát triển trong quá trình tiếp biến văn hóa với các nước trong khu vực và trên thế giới. Con người Việt Nam luôn sáng tạo trên cơ sở kế thừa và phát huy, tiếp nhận các giá trị tiến bộ, ưu việt trong quá trình xây dựng và bảo vệ đất nước. Tinh thần canh tân, đổi mới, ý thức kế thừa và phát huy các giá trị dân tộc và nhân loại của các bậc tiền nhân đã ảnh hưởng, tác động trực tiếp đến việc hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới.

Lịch sử dân tộc Việt Nam có nhiều tư tưởng cải cách, đổi mới nhằm canh tân lại đất nước sau mỗi giai đoạn suy thoái của các triều đại, tất cả đã trở thành mạch nguồn cải cách, đổi mới trong tâm thức Việt Nam và tác động sâu sắc đến Hồ Chí Minh. Việc tìm hiểu, tiếp nhận và kế thừa những giá trị của các tư tưởng này là cơ sở quan trọng để Hồ Chí Minh xây dựng những quan điểm mới của Người trong quá trình tìm con đường cứu nước mới cho dân tộc. Vượt qua những hạn chế của các con đường cứu nước theo khuynh hướng phong kiến và dân chủ tư sản, đi sang phương Tây tìm hiểu, nghiên cứu, học tập, xây dựng một học thuyết cách mạng giải phóng dân tộc Việt Nam trên cơ sở nền tảng là lý luận chủ nghĩa Mác – Lênin, nhưng phù hợp với hoàn cảnh dân tộc, thành lập Đảng Cộng sản, thành lập Mặt trận, Quân đội, Nhà nước..., tất cả các hoạt động này đều mang đậm những giá trị đổi mới, cách mạng của tư tưởng Hồ Chí Minh.

Những quan điểm đổi mới của Hồ Chí Minh, trước hết bắt nguồn từ sự kế thừa,

tiếp thu những giá trị tinh hoa của tư tưởng canh tân, đổi mới trong lịch sử dân tộc Việt. Có thể đơn cử một số cuộc cải cách, đổi mới tiêu biểu: *Một là*, sự nghiệp đổi mới của Lý Công Uẩn. Đổi mới đế đô là một sự kiện lịch sử trọng đại tác động đến tiền đồ dân tộc và vận mệnh quốc gia. “Chiếu dời đô” là một tất yếu lịch sử, tạo nền tảng quan trọng cho quá trình đổi mới chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội, đánh dấu một bước phát triển mới của xã hội Đại Việt, cùng cố vương triều nhà Lý, giữ gìn nền độc lập dân tộc, thống nhất đất nước. *Hai là*, tư duy cải cách của Trần Thủ Độ. Sự nghiệp lớn của ông là thực hiện đổi mới vương triều: Từ vương triều nhà Lý sang vương triều nhà Trần. Nhìn chung, trong giai đoạn này, kinh tế, văn hóa, xã hội phát triển, nhân dân được yên vui. Tất cả sự tiến bộ, phát triển này đều là kết quả của sự nghiệp đổi mới vương triều mang lại. *Ba là*, Hồ Quý Ly với đường lối cải cách toàn diện, lấy đổi mới kinh tế - xã hội làm trọng tâm, trong đó chính sách hạn điền, phát hành tiền giấy và chính sách thuế là quan trọng nhất. Mặc dù những tư tưởng cải cách này trong quá trình thực hiện còn nhiều hạn chế, như thực hiện hạn điền, hạn nô không triệt để, cải cách tiền tệ sớm khi thực tiễn kinh tế - xã hội chưa nảy sinh nhu cầu..., nhưng những cải cách xã hội của Hồ Quý Ly đã góp phần quan trọng vào sự phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội của dân tộc trong lịch sử. *Bốn là*, cải cách của Nguyễn Trường Tộ. Ông là người có tư duy cải cách theo lối Tây phương, xuất phát từ đổi mới tư duy đến đổi mới hành động. Các điều trần của ông đối với triều đình nhà Nguyễn thể hiện tư

duy đổi mới vượt bậc: Canh tân và mở rộng quan hệ ngoại giao; kế hoạch làm cho dân giàu, nước mạnh, coi trọng phát triển lực lượng sản xuất xã hội và phát triển khoa học, công nghệ... Có thể khẳng định, tư duy cải cách của Nguyễn Trường Tộ là một điển hình về đổi mới tư duy thời cận đại Việt Nam. Năm là, lịch sử Việt Nam trước khi Đảng Cộng sản Việt Nam ra đời có 10 cuộc cải cách, đổi mới lớn thì 9 cuộc đều gắn với tên tuổi cá nhân các nhà khởi xướng, đến cuộc đổi mới thứ 10 trở thành một phong trào quần chúng [Xem: 7]. Đó là phong trào yêu nước Việt Nam cuối thế kỷ XIX - đầu thế kỷ XX. Các phong trào này tuy chưa trả lời được câu hỏi lớn đang đặt ra từ thực tiễn là tìm con đường cứu nước đúng đắn cho dân tộc, nhưng đều có những đóng góp quan trọng vào các tư tưởng canh tân đất nước. Có thể khái quát các phong trào sau: *Duy Tân hội* do Phan Bội Châu đề xướng nhằm tập hợp những người yêu nước Việt Nam duy tân đất nước, cải cách chính trị, kinh tế, văn hóa để tự cường dân tộc. *Phong trào cải cách* do Phan Châu Trinh chủ trương, cổ vũ nhân dân theo con đường dân chủ, đề cao dân quyền, lên án mạnh mẽ chế độ phong kiến lỗi thời, lạc hậu. *Đông Kinh nghĩa thực* do Lương Văn Can chủ trì là một tổ chức hoạt động công khai, hợp pháp ở miền Bắc trong lĩnh vực văn hóa, tư tưởng nhằm đổi mới tư duy và hành động đã thu hút được nhiều nhà khoa bảng, trí thức tiến bộ tham gia. *Cuộc vận động yêu nước của "Cụ Huỳnh Thúc Kháng* đã gây được một tiếng vang lớn có lợi cho cách mạng, đã thét "Tiếng Dân" giữa kinh thành Huế". Đó chính là tiền đề để cụ Huỳnh tiến

bước trên con đường cứu nước, đến với Hồ Chủ tịch, với cách mạng để có công hiến ngày càng lớn lao cho dân tộc [Xem: 7].

Những tư tưởng và hành động cải cách, đổi mới từ trong thực tiễn lịch sử đó chính là gạch nối từ quá khứ đến hiện tại và là mạch nguồn trong việc hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới.

3. Hồ Chí Minh tiếp thu tư tưởng canh tân, đổi mới của một số nhà tư tưởng trên thế giới

Thứ nhất, Hồ Chí Minh tiếp thu những tư tưởng canh tân, đổi mới ở phương Đông. Văn hóa phương Đông có ảnh hưởng đến Hồ Chí Minh từ nhỏ. Người tiếp thu những tư tưởng tích cực của Nho giáo qua chính tư tưởng của những nhà nho yêu nước, tiền bối là Cha mình và những người bạn của Cha. Nhưng những tư tưởng cách mạng, đổi mới của các nước Á Đông chỉ thực sự tác động trực tiếp đến Hồ Chí Minh khi Người về Trung Quốc năm 1924 và tìm hiểu, nghiên cứu về cuộc cách mạng Tân Hợi. Cách mạng Tân Hợi tuy chưa làm thay đổi tính chất xã hội, nhưng đã đánh dấu một bước ngoặt quan trọng trong sự phát triển và tiến bộ của Trung Quốc sau này. Ngày 11 - 11 - 1924, Hồ Chí Minh đến Quảng Châu sau khi Chủ nghĩa tam dân của Tôn Trung Sơn đã chuyển sang Chủ nghĩa tam dân mới, với nội dung dân tộc, dân quyền, dân sinh được mở rộng theo chiều hướng có lợi cho cách mạng vô sản. Hồ Chí Minh rất quan tâm và tiếp nhận những điểm phù hợp với xu thế thời đại trong tư tưởng của cuộc cách mạng này và vận dụng vào hoàn cảnh Việt Nam. Đó là tư tưởng về Dân tộc độc lập, Dân quyền tự do, Dân sinh hạnh phúc.

Thứ hai, Hồ Chí Minh tiếp thu những tư tưởng đổi mới từ phương Tây, đặc biệt là kế thừa và tiếp thu tư tưởng của các nhà Khai sáng Pháp. Người sang phương Tây với mục đích tìm hiểu xem họ làm như thế nào, rồi trở về giúp đỡ đồng bào trong nước. Quá trình tìm con đường cứu nước cho dân tộc cũng chính là quá trình Người tiếp thu các giá trị tinh hoa của phương Tây nói chung và các giá trị về đổi mới, cải cách nói riêng, làm tiền đề, cơ sở cho sự hình thành và phát triển tư tưởng đổi mới của mình. Đặc biệt là tư tưởng của các nhà xã hội chủ nghĩa không tưởng. Đó là tư tưởng của *Hãngri Đơ Xanh Ximông* với chủ trương xây dựng một xã hội mới phù hợp với lợi ích của đa số nhân dân lao động, khi tuyên bố mục tiêu của xã hội mới là cải thiện số phận của giai cấp công nhân. Tư tưởng của *Sáclo Phuriê* về xã hội tư bản nhất định sẽ được thay thế bằng chế độ xã hội mới mà ông gọi là “chế độ xã hội được đảm bảo”, trong đó có sự thống nhất giữa lợi ích cá nhân và lợi ích tập thể, mỗi cá nhân đều tìm thấy lợi ích của mình trong lợi ích chung của toàn xã hội. Tư tưởng của *Rôbôt Ôoen* với chủ trương xây dựng một xã hội vận hành theo nguyên tắc sở hữu chung, kết hợp lao động trí óc và lao động chân tay, mọi người được bình đẳng về quyền lợi và nghĩa vụ, xã hội không có giai cấp với tư cách một liên minh tự do của các công xã tự quản. Tư tưởng của *J.Rút-xô* về lý tưởng tự do, bình đẳng, khi khẳng định tự do là bản chất của con người và đấu tranh cho sự tự do, bình đẳng là quyền và nghĩa vụ, trách nhiệm của mỗi người. *Môngtexkiơ* với tư

tưởng đề cao “tinh thần pháp luật” và khát vọng xây dựng một xã hội mới mà ở đó, không còn áp bức, bất công, đem lại tự do, hòa bình cho nhân loại.

Mặc dù, trong các chủ trương xây dựng xã hội mới của các nhà Khai sáng Pháp còn nhiều điểm mơ hồ. Chẳng hạn như, Xanh Ximông chỉ ra mâu thuẫn giữa giai cấp tư sản và giai cấp vô sản, nhưng lại không chỉ ra được lực lượng cơ bản làm cách mạng để thay đổi xã hội. Ôoen quan niệm việc chuyển lên xã hội mới không thể thực hiện được bằng bạo lực, mà phải thực hiện bằng ý thức con người... Nhưng nhìn chung, các ông đã nêu lên nhiều luận điểm có giá trị về sự phát triển của xã hội tương lai mà sau này, các nhà sáng lập chủ nghĩa xã hội khoa học đã kế thừa một cách có chọn lọc và chứng minh các giá trị của những tư tưởng này trên cơ sở khoa học. Đây là một đóng góp vô giá vào kho tàng tư tưởng xã hội chủ nghĩa, là một trong những tiền đề tư tưởng lý luận quan trọng cho sự ra đời của tư tưởng xã hội chủ nghĩa ở một trình độ mới cao hơn: Chủ nghĩa xã hội khoa học.

4. Hồ Chí Minh kế thừa và tiếp thu trực tiếp chủ nghĩa Mác - Lênin về tư tưởng đổi mới

Chủ nghĩa Mác - Lênin là học thuyết khoa học mới mẻ và cách mạng triệt để. Những quan điểm của chủ nghĩa Mác - Lênin về đổi mới chính là cơ sở lý luận khoa học để Chủ tịch Hồ Chí Minh kế thừa thẳng và trực tiếp khi xây dựng những quan điểm đổi mới trong cách mạng giải phóng dân tộc và xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam.

C.Mác và Ph.Ăngghen đã kế thừa các giá trị khoa học trong tư tưởng nhân loại, tổng kết thực tiễn... để xây dựng lên hai phát kiến vĩ đại: Quan niệm duy vật về lịch sử và học thuyết về giá trị thặng dư, luận giải khoa học về sứ mệnh lịch sử của giai cấp công nhân, về con đường cách mạng vô sản, về những nguyên lý cơ bản phản ánh các quy luật vận động, biến đổi của tự nhiên, xã hội và tư duy, về cách thức, biện pháp và phương pháp vận dụng các quy luật ấy vào cải tạo xã hội tư bản chủ nghĩa, xây dựng một xã hội mới, xã hội xã hội chủ nghĩa và cộng sản chủ nghĩa.

V.I.Lênin là người đã kế tục một cách xuất sắc sự nghiệp cách mạng và khoa học của C.Mác và Ph.Ăngghen. Trên cơ sở kế thừa, vận dụng sáng tạo, V.I.Lênin đã bổ sung, phát triển học thuyết Mác cho phù hợp với hoàn cảnh lịch sử mới. Ông đã bổ sung và hoàn thiện lý luận về xây dựng chính đảng vô sản của giai cấp công nhân; về cách mạng xã hội chủ nghĩa và con đường quá độ lên chủ nghĩa xã hội; về xây dựng nhà nước kiểu mới, con người mới, nền văn hóa mới, xã hội mới, nền kinh tế mới với việc thực hiện Chính sách kinh tế mới (NEP),... Với những cống hiến to lớn về lý luận và chỉ đạo thực tiễn cách mạng, V.I.Lênin là tấm gương sáng ngời về việc bổ sung, phát triển sáng tạo học thuyết Mác và về lòng trung thành vô hạn với lý tưởng cộng sản, với lợi ích của giai cấp công nhân. Thắng lợi của Cách mạng tháng Mười Nga, của công cuộc xây dựng chế độ xã hội mới do V.I.Lênin lãnh đạo đã trở thành những cơ sở khách quan quan trọng, trực tiếp để Chủ tịch Hồ Chí Minh học tập và

vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác – Lênin vào xây dựng tư tưởng đổi mới của mình trong quá trình lãnh đạo, chỉ đạo cách mạng Việt Nam.

Chủ tịch Hồ Chí Minh đã từng khẳng định: “Một pho tượng hay một lâu đài cũng phải có cái nền rất vững chắc mới đứng vững được” [4, tr.663]. Nền tảng của tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới chính là từ sự kế thừa các giá trị của những tư tưởng canh tân đất nước của dân tộc Việt; những tinh hoa, những giá trị về đổi mới của nhân loại và đặc biệt là sự kế thừa thẳng và trực tiếp những giá trị về đổi mới của chủ nghĩa Mác – Lênin. Nghiên cứu cơ sở khách quan của việc hình thành tư tưởng Hồ Chí Minh về đổi mới, vì vậy, là công việc cần thiết và cấp bách hiện nay, có giá trị trong việc vận dụng tư tưởng của Người về đổi mới vào sự nghiệp đổi mới đất nước và hội nhập quốc tế.

Tài liệu tham khảo

- [1] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.6, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [2] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.10, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [3] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.2, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [4] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.15, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [5] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.13, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [6] Hồ Chí Minh (2011), *Toàn tập*, t.14, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [7] Văn Tạo (2006), *Mười cuộc cải cách, đổi mới lớn trong lịch sử Việt Nam*, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.